

Bartos Jenő

A VIZUÁLIS MŰVÉSZETRŐL,
MÁSKÉPPEN

A művészet a *homo sapiens* jellemzője, tényező, ami a történelem kezdetétől elkísért minden kultúrát. A jelen szövegben úgy elemezzük a művészetet, mint egy megismerési lehetőséget, ami olyan dolgokat láttat, amit más megismerési formák így nem tudnak bemutatni.

A művészet szubjektív módon tükrözi a valóságot, sajátos kommunikációs formákban. A művészet és a metafizika külön szakterületek, mégis a két fogalmat itt együtt elemezzük, ugyanis létezik olyan közös nevező, ami összeköti őket.

A művészet az esztétikai szépség és az emberi ideálok kutatásának szakterülete, olyan diszciplína, ami a „láthatatlant láthatóvá teszi”. A vizuális művészetek csoportjából a *képzőművészet*¹ szubjektív módon láttatja a formák világát, élve a fantázia és az alkotói szabadság adta lehetőségekkel. A képzőművészet célja nem a természet szépségeinek imitatív tükrözése, hanem azoknak a dolgoknak a bemutatása, ami az embernek a természethez való viszonyát kutatja, racionális és intuitív módszerek, realista, szürrealista, absztrakt és más látásmódok segítségével.

A jelen fejezetben a művészet látszólagosan rendellenes jelenségeit elemezzük, néhány szenzoriális és racionális természetű tulajdonságát, ami összekötheti a művészet és a metafizika különleges területeit. Mert a (képző)művészet egyrészt tükrözi belső és külső világunkat, rámutat az anyagi és szellemi tényezők egyensúlyának a szükségszerűségére, az ideálok követése és a harmonikus állapotok fontosságára. Másrészt a képzőművészet olyan szakterület, ami jellegzetesen és egyedi módon tükrözi a természetet, és amit az alábbi megnyilvánulások alapján is lehet jellemezni:

1. Az első észrevétel a művészi látásmód (vízió) időtartamához kötődik, amit a korok, az időszakok rövidülése jellemez. A művészet-

1 A képzőművészet a vizuális művészet legfontosabb képviselője.

történelem folyamán, az őskorban, a paleolitikumban a művészi látásmód több évezredig, az ókorban néhány ezer évig, a középkorban egy évezredig tartott. Később a reneszánsz sok változást hozott, mert a tudományos látásmód lett az uralkodó nézet, ugyanakkor az időszakok nagyon lerövidültek (a jelenkorban egy stílus/irányzat csak néhány évtizedig tart).

2. A következő észrevétel a különböző irányzatok evolúcióját, alakulását jelzi. Ami szerint a stílusok kibontakozása egyetemes, ugyanis az eszmék „megérése” után a stílus önálló, egyedi formát kap, amit *archaikus* vagy *korai* periódusnak is neveznek.

A következő időszak az eszmék tisztulását jelenti, érettségi állapot, amit *klasszikus* kornak hívnak. Ezt követi egy olyan fázis, amikor a stílus „túlnövi önmagát”, az ismétlések korszaka ez, amit egy adott *manierizmus* jellemez. Ez után a fázis után a stílus átalakul egy ún. „neo” stílussá, vagy megszűnik, bevonulva a képzőművészet mozgalmas történelmébe.

3. a) Az esztétikai kategóriák dinamikája. A következőben az esztétikai kategóriák mozgékonyosságát elemezzük, viszonyulva a művészet-történelem különböző kultúráihoz és ideáljaihoz. A jelenség felszínre hozza a képzőművészet adott jellemzőit, ami tükrözi a kultúrák esztétikai törekvéseit. Mivel ezt a folyamatot az „esztétikai kör” ábrája meggyőző módon mutatja be, itt ennek segítségével szemléltetjük a jelenséget. Elemezve az ábrát, először a nevezett kategóriák mozgását, a jelenség „korszakalkotó” hatásait elemezzük, ahol korunktól eltérő esztétikai kategóriák voltak használatban.

A rajz szerint az ábrázolt kör felső kategóriái a történelem klasszikus korait jellemzik; az alsó három (a fentiekkel átellenben és ellentétben) a modern és a jelenkort képviselik.²

A művészettörténelem régmúlt korszakaiban látványos volt a *fenséges*, a *szép* stb. kategóriáinak a váltakozása. Az ókorban (Mezopotámia, Egyiptom stb.) és a középkor művészetében a *fenséges* kategóriája központi pozíciót foglalt el, viszont a görög–római és később a reneszánsz művészetét a fizikai *szépség* tette sajátossá. A következő korok domináns stílusai még újra ismételték a fenti kategóriák mozgását; látásmód, amiről a jelenkor lemondott, előtérbe hozva a *banális*, a *csúf*, az „esztétikai kör” alsó kategóriáit (amik ma a posztmodern művészet jellemzői).

3. b) Az esztétikai kategóriák természetét elemezve a festészetben, megállapítható a művészi látásmódok ritmikus váltakozása (ami a 2D típusú ábrázolásmódra alkalmazható). Ez után az osztályozás után a festészetet, *realista* és *szimbolikus* típusú ábrázolásmódját, a *dekoratív* és a *plasztikus* látásmód-párok kísérik.³

Komplementáris stabil párok, amik együttesen képviselték azokat a látásmódokat, amelyek a festészet történelmét jellemezték/jellemzik. Ezek alapján megállapítható, hogy a dekoratív festői víziót a *szimbolikus* felfogás kísérte, a *plasztikus* felfogást a *realista* látásmód egészíti ki, látásmód, ami a művészettörténelem minden korszakára érvényes.

A történelem folyamán a felső paleolitikum és az ókor művészetét a *dekoratív szimbolikus* látásmód jellemezte, amit sajátos módon tükrözött a mezopotámiai és egyiptomi művészet (de ebben a látásmódban alkottak az ósászai és óceániai művészetek is). Korszakok, amiket felváltott a *realista-plasztikus* látásmódú görög–római művészet. Aztán újból következett az európai, ázsiai és amerikai *dekoratív szimbolikus* középkori művészet, ami után megjelent a reneszánsz rendhagyó művészete, előtérbe hozva a *realista-plasztikus* felfogást. Ami a következő időszakokat uralta a modern korig, amikor elvesztette dokumentációs funkcióját (a valóság hű tükrözését, ezt helyettesítette a fényképezés), és amit követett a XX. század új típusú művészete.

2 A fenti ábra a szerző rövidített (tömörített) változata, alkalmazva a jelenkorra. Feldolgozás Greguss Ágost (1825–1882) magyar esztéta után.

3 A dekoratív kifejezés a festészeti színes felületekre alkalmazható, ami szerint a színezés „lapos”, illetve a festett felület nem vibrált, a felületek egységesek („simák”), árnyalatok és fény-árnyék hatás nélküliek. A plasztikus festői felfogás a dekoratív látásmód ellentéte.

A jelenkor művészetét nem lehet hagyományos módon elemezni, mert ahogy az esztétikai kör is jelzi, a mai látásmódot a múlttal ellentétes kritériumok irányítják, amik a technológiai újításokkal egyetemben radikális változásokat hoztak (és még fognak hozni) egy új típusú vizualitás keretében.

4. A négyes pont látszólag különleges, ami erősen befolyásolja a művészi definícióját.

Egy elsődleges elemzés után a képzőművészetben világegyetemünk törvényei univerzálisan érvényesek (a). Viszont a képzőművészet elemezhető úgy is, mint autonóm, stabil és zárt rendszer, amit adott, szenzibilis megismerési forma jellemez, ami metafizikai jelleget ad a művészetnek (b).

a) Az első megállapítás után, a képzőművészet olyan szakterületnek tekinthető, ahol világunk jellemzői sajátosan viselkednek. Mert itt is érvényesek a fizikai világ princípiumai, törvényei, mint pl. az *egység* és a *sokféleség*, a *rend* és a *rendetlenség*, a *szimmetria* és *gravitáció*, a *tér* és *idő* és gyakorlatilag a végtelen számú *forma*. A képzőművészetben a tér és idő kategóriáinak a *plastikus tér* és *idő* felel meg, amiket a gyakorlatban megfelelő konvencionális rendszerek segítségével lehet ábrázolni. Ugyanígy, a más művészetek is egyedi módon kötődnek a térhez és az időhöz.

Értékrendszer, ahol a képzőművészetben a *tér* az elsődleges, ez határozza meg ezt a szaktárgyat, a zene esetében az *idő* a meghatározó tényező, a többi művészeti forma szerkezeti felépítését szintén a tér és az idő határozza meg, azoknak sajátos kombinációi.

Együttesen elemezve a művészetet és tudományt, megállapítható, hogy a művészet szubjektív, a tudomány objektív módon tükrözi a világot, komplementáris megismerési szakterületek. Helyzet, ami a gyakorlatban sajátos módon tükröződik, ahol mindkét domínium adott diszciplínákban találkozik (például az építészetben, a dizájnban, pszichológiában és más szakterületeken).

b) A második alpont esetében a képzőművészetet úgy elemezzük, mint egy stabil és zárt rendszert, amit belső, intenzív tevékenység jellemez, ami sajátos logika alapján működik.⁴

4 A többi megismerési formák közül a Matematika az a diszciplína, ami érinti a metafizika „felsőbbrendű” dimenzióját.

Ebben az értelmezésben a művészet felhasználja az alkotómunka és a fantázia adta lehetőségeket, élve azzal a kivételes képességgel, hogy metafizikai dimenziókból is fel tud venni energiát („extraszenzoriális” szinten, az ihlet és a tehetség által).

A képzőművészet metafizikai sajátosságát több tényező igazolja, ami annak szerkezeti felépítéséből és az alkotói munka jellegéből származik. Így megállapítható, hogy a művészetben nem érvényes a *fejlődés*, ezért nem létezik a *haladás* fogalma sem, mint a megismerés más szakterületein (a fejlődés megfelelője az *evolúció*). A művészetben nincsenek *törvények*, ezeket helyettesítik ekvivalensei, a *kategóriák* vagy a *normák*. Ugyanakkor a metafizikai jellegét biztosítja az alkotói munka, fontos tényezők, amik kötelező módon feltételezik a *tehetséget*, az *intuíciót*, az *ihletet* és az *alkotói fantáziát*. Még ide sorolhatjuk a *génusz* kivételes személyiségét, mint kivételes tulajdonságokkal megáldott „abszolút” alkotót.

Kiegészítésként megállapítható a *forma* idő és tér dimenzióján túl ható szerepe, ami lehetővé teszi a dolgok transzcendenciáját. Tehát a forma a dimenziók közös nevezője, ami által a különböző világok kapcsolatban állhatnak egymással.⁵

Ugyanitt meg kell említeni a művészet és a vallás szoros kapcsolatát, ennek metafizikai jellegét. Kapcsolat, amit a „szép” kategóriájának a legmagasabb változata, az „ideális szépség” biztosít (tényező, ami ezzel egy időben a szakralitás fogalmának a kiegészítője is).

Más irányból elemezve, a képzőművészet metafizikai jellegét bizonyítja a művészetek eredete. A történelem folyamán sok elmélet született erről a témáról, amelyek többsége a dekorált barlangokat „varázslatok” székhelyének tekintette, minimalizálva a felső paleolitikum alkotói képességét.

A valóság ennek a feltételezésnek ellentmond, mert a korabeli alkotások, például a *chauvet*-i barlangrajzok⁶ már az „idők kezdetén” tökéletesek voltak, igazolva azt, hogy a művészet „készen kapott adottság”, amit hagyományos érvekkel nem lehet bizonyítani.

5 Az emberi léttel és a világegyetemmel kapcsolatos kérdések az ősidőktől foglalkoztatják az emberiséget, kérdés, amit a festészetben P. Gauguin (1848–1903) olyan találóan fogalmazott meg: „Honnan jövünk, Mik vagyunk, Merre megyünk?”.

6 Chauvet: i. e. 32–30. évezred (Franciaország).

Ezeket a magas művészi szinten díszített barlangokat nem valami kuruzsló helyiségeknek, hanem *szanktuároknak*, a felső paleolitikum templomainak kell tekinteni, amelyek a jelenkorban is „életképes” szellemi központok. Korunk esztétikai követelményeit a barlangművészet magas szintje kielégíti, tehát az idők folyamán az esztétikai „minőség” nem változott, ma is érvényes! Mert ahogy a kor alkotási szintje bizonyítja, az őskor művészete *készen kapott* szellemi adottságokra épült, kiforrott látásmóddal, folyamattal, ami meghatározta az emberiség későbbi művészetét, kultúráját.

A fenti leírással egy időben még fel kell hívni a figyelmet az infantilis művészet metafizikai jellegére. Mert ezt a művészetet is a „készen kapott” adottság határozza meg, ami az emberiség vizuális ábrázolásmódjának az alapját alkotja. Látásmód, ami elsősorban a gyerekkor művészetét határozza meg, aminek a felnőttkori változata a *figuratív szimbolikus* látásmód. Modell, ami a festészet jelentős korszakait jellemzi, az őskort, ókort, középkort és a modern kor néhány festészeti irányzatát.

Az infantilis művészet jelentősége abban áll, hogy meghatározza az ember természetes látásmódját a *mimetikus, realista* víziókkal szemben.

Befejezésül megállapítható a képzőművészet antinómiai jellege, ami egymástól távol álló fogalmakat egyesít, megismerési forma, ami felhívja a figyelmet a szellemiség fontosságára.

Összegezve, a művészet lényege annak a szellemi szintnek az elérése, amikor az ember tökéletesnek érzi magát, állapot, ami az „esztétikai gyönyör” és a kulturális kielégülés mellett világegyetemünk jobb megismerését eredményezi.⁷

7 A szöveg mottójával kapcsolatban: bizonyos hipotézisek alapján a művészet túlvilági eredetű. Ennek értelmezésében a mottó metaforikusan egy valamikori mitikus állapotot jelez.